

34
oculi, vel damni alii emptoribus obtineat ex ignorantia vitii.

Immo si res sit notabiliter minus utilis, quam rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore secundum voluntatem eius rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contrahibus servanda. Sic merces, quam alio servari nequeunt, non licet vendere quarenti res eius servandas.

Porro venditor ignorans vitium oculi suae mercis, tenetur eo cognito vel rescindere contractum, vel rescilire inaequalitatem, restituendo excessum pretii. Nam iniustum est retinere pretium majus, quam res valeat. Non tenetur tamen compensare aliam damna inde secuta, modo abijt culpa lata & levis. Quia non est causa iniusta illorum, cum ignorantia invincibilis eum excuset, sed se habet ut possessor bonae fidei; & aliunde tenetur ex contractu de culpa culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dum vitium rei est manifestum, censetur notum emptori; si tamen venditor sciat emptorem illud non advertere, & esse periculolum, tenetur ei declarare ead non rogatus. Ita communiter teste Rebello. Nam tunc respectu emptoris est occultum, & error dat causam contractui. Praeter ea bona fides in contrahibus debita id exigit. Idem docet Valerius cum aliis: si vitium adverteretur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum est, quod emptor non vult nec intendit emere rem cum tali vitio.

Resp. 3. Si vitium non reddat rem nullam nec periculolum, nec notabiliter minus utilem, quam emptor rationabiliter exoptet, nec venditor interrogatus de vitio, ex communi sententia, si non tenetur aperire vitium etiam occultum, modo misuit pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori iniuria, nec damnum; alias non possent contrariari commercia in rep. Nam si defectus omnes non notabiles in se, nec relate ad etum emptoris detegentur, multi ab emendo detererentur in magnum venditorum detrimentum, vel malum de pretio iusto detraherent.

Si tamen venditor probabiliter iudicet emptorem rem eadem esse revertendum tanto pretio, quanto si careat defectu sui vitio, tenetur ei aperire defectum saltem post contractum. Quia hoc ipso quod rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officio illi legere cavere ex parte sua, ne quis inde aliquid damnum patiat; & alias daret occasionei damni alius inferendi. Immo si emptor non aliter consentit in contractum, nisi posita conditione, quod res careat tali vitio nec noxio, & venditor expresse id cognoscit aut ex verbis emptoris, aut verisimiliter ex aliis signis aut coniecturis, quocumque pretio res vendatur, fit iniustitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus est nullus, cum consensus emptoris fuerit conditionalis, & deit conditio cui aligatus erat.

Quaest. XVI. Cum iam res vendita perit, vel deterior fit?

Resp. 1. Si res vendita pereat post traditionem, fide de pretio data, perit emptori, etiam si pretium nondum solverit. Quia emptor est illius do-

minus; cum per traditionem supposito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino suo.

Resp. 2. Si res pereat ante traditionem, si tunc res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex iustitia de empt. & vendit. Ratio est legum dispositio, quae est impediendi dominium ante rei traditionem, tamen statuitur, ut effectus ex eo proficiat, & omnia rei commoda ac incommoda post perfectam venditionem perineant ad emptorem, perinde ac si iam translatus esset dominium rei, ex l. 1. Cod. de empt. comm. rei vendit. l. 1. Cod. de act. empt. Empio autem & venditio perficitur solo consensu mutuo contrahentium, seu simul actus de merce tradenda & solvendo pretio determinato convenitur, dum sine scriptura nec agitur, ex insit. sup.

Si tamen mera vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem custodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel sita conventum sit, ipse tenetur de damno. Item si venditio fiat sub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio sub conditione non est perfecta ante conditionis eventum, l. 7. §. de contrah. empt. & vendit. l. 1. §. de iure dotium. Ideoque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem, l. 50. de iure dotium.

Resp. 3. Si res sit indeterminata quoad individuum, ut si emanat sex non odii tritici ex granario, sex oves ex grege; vel si res sit determinata quoad mensuram tantum aut numerum, v. g. quod aerium tritici uno auro in lingulis mensuras, vel hunc gregem taxato in singula capita &c. tunc ante traditionem, aut mensurationem vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur restituere pretium, si erat solumum. Quia eiusmodi venditio censetur fieri sub tacita conditione, si venditor tradiderit tot oves, mensus fuerit tot modios tritici &c. Ita l. 3. §. de contrah. empt. & vendit. Si tamen constitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel mensuranda esset, & emptor monitus in mora sit; periculum rei deinceps emptoris erit: unde perente toto grege, vel aere emptor pretium amittet. l. 5. §. de peric. & commod. rei vendit. & l. 2. Cod. eod. tit.

Resp. 4. Cum ex duabus rebus una disjunctive venditur, v. g. ex duobus equis unus, non determinando utram, si ambae pereant post venditionem absolute factam, emptor tenetur solvere pretium promissum, licet nihil receperit. Si vero alterutra dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere. l. 1. §. de contr. empt. & vend.

Quaest. XVII. An venditor possit fructus & utilitates rei venditae percipere, donec solvatur pretium?

Resp. Solutio titulo lucri cessantis vel damni emergentis non potest, si rem emptori tradiderit pretio promissio. Est communis sententia. Quia tunc rei dominium translatus est absolute in emptorem, ex l. 29. §. de contrah. empt. Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere praecise ob dilacionem solutionis. Quod verum est, etiam si emptor sit in mora culpabiliter solvendi pretii: quia non desinit idcirco esse dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compensare interesse, quod ex dilacione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio absoluta dissolvitur ex mutuo con-

senio; fructus sunt emptoris, nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Immo non potest venditor, accepta solum de pretio fide, fructus rei venditae percipere, etiam si res emptori non fuerit tradita; nec periculum pretium. Quia perfecta venditio, sicut rei emptor periculum & incommodum spectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioquin inaequalis esset contrahentium conditio, ideoque iniustitia. Et ita statuitur insit. de empt. & vendit. ubi haec ratio additur: Nam & commodam ejus esse debet, veluti periculum est.

Sed nam venditor potest singulis annis quinquaginta pro centum exigere ab emptore, dum pretium rei empta solvitur?

Resp. Licet potest; modo addit titulus damni emergentis vel lucri cessantis, ut si ex hoc pretio, seu summa tantumdem percepturus esset ex contractu census vel societatis, aut negotiatione &c. Quia annuus ille pecuniae reditus non exigitur ratione dilacionis solutionis, quod est usurarium, sed ob compensationem iactura lucri aliunde iuste percipiendi; & interea emptor fruatur rempta & ejus pretium retinet.

Quaest. XVIII. An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?

Resp. 1. Peccat contra iustitiam, qui credit, seu non numerata pecunia vendit alicui merces summo vel medio pretio, ea lege, ut sibi retrovendatur pretio infimo numerata pecunia. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem. *Contrarius Modestus licetis est, etiam si respectu eiusdem persone, & cum contractu retrovenditionis pretio inito cum intentione lucri.* 1. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, est inaequalitas, ideoque iniustitia, nam ultra pretium iustum imponitur onus pretio aestimabile retrovendendi pretio infimo; & sic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio summo aut medio. Immo hoc pactum reddit contractum usurarium, & facit ut sit iam mutuum virtuale in quo aliquid ultra sortem exigitur, nam perinde se habet, ac si venditor minorem pecuniam summam mutuarat, ut resperet maiorem.

An autem seculo tali pacto & onere, idem venditor licite emere possit ab emptore pretio infimo eisdem merces? Negat S. Antoninus, Tolerus, & alii. Affirmant plures, seculsa tamen lege positiva, qua id in multis locis prohibetur est. Quia venditor eadem merces iusto pretio vendidit, & postea emit: nam si quilibet alius iuste potest merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceat etiam venditori qui reliquit emptori libertatem eas sibi retinendi, vel alteri tradendi? Neque cum gravat, sed potius liberat onere quarendi alios emptores.

Resp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non est licita, nisi positus his conditionibus: 1. ut nihil fiat in fraudem usurarium, & addit intentio vera emendi & vendendi. Alioquin iam esset mutuum implicium, ideoque lucrium

inde proveniens esset usura. 2. Ut onus impositum compensetur. Nam omne onus contractus extrinsecum, & pretio aestimabile compensari debet: alias non servaretur aequalitas, & iustitia: ac proinde minus debet pretium, si emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio est onus pretio aestimabile, cum prius emptorem facultate eam retinendi aut alteri alienandi: augeri vero debet, si venditor teneatur rem venditam redimere, si emptor velit, cum hoc onus sit pretio aestimabile, & extrinsecum venditioni. 3. Ut res non redimatur maiore pretio, quo prius vendita fuit, nisi melior industria vel opera emptoris effecta sit. Nam visus postretovendendi in eo est, ut emptor restituat rem, restituito pretio pro ea dato; perinde est enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto, ut liceat post aliquod tempus contractum dissolvere. 4. Ut emptor fiat vere dominus rei emptae, ejusque periculum subsueat, & fructus & commoda percipiat; nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi sententia licitum est, cum non repugnet substantiae contractus, & aliunde compensetur onus impositum. Empio tamen rei frugiferae facta ea lege, ut venditor teneatur postea rem sibi recipere, & totum pretium pro ea acceptum reddere emptori: retinendi sibi fructus, est saltem in praxi usurae palliatae obnoxia. Evitanda est mutuum virtuale cum lucro retro pectu ejus, qui volens mutuarum alteri pecuniam commiserit, emit ab eo v. g. vineam ea lege, ut post duos aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit, retento fructibus: ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem sinceram emendi, sed intendit solum dare pecuniam praesentem ea lege, ut totum postea recipiat cum lucro, quot est usurarium. (1)

Quaest. XIX. An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi designatum, sed iustum, potest excessum sibi retinere?

Resp. Neg. Quia si dominus praescribens rei suae pretium, intendit solum, ut non minoris vendatur, non autem ne plus, si iuste possit. 2. Totum, repretium iustum, cum succedat loco ipsius rei, pertinet ad dominum rei venditae. Nihil ergo ex eo retinere licet sine ejus consensu.

Nec die, hunc excessum esse fructum industriae venditoris. Nam ipsam industriam vel gratiam praesentit, & tunc non potest eam sibi compensare cum eam doaverit; vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam; vel licet famulus, tunc eadem tenetur ex suo officio obsequio sua mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio a domino designato sibi emat, & postea suo nomine dividat pretio iusto paullo maiore, potest sibi retinere hoc lucrum; & quia rem illam iusto pretio suo nomine vendit: nisi dominus ei mandaverit ut venderet, quanti intra latitudinem iusti pretii vendi posset, quo casu tenetur illam diligentiam praestare. Ita Lessius.

Simi-

(1) In hoc contractu venditionis cum pacto redemptionis, debet pariter emptor interrogari a Confessario, num res ipsa animam habuerit sinceram emendi; similiter & venditor interrogandus est, num ab emente pecuniam mutuum percipit, eumque renouo-

rem inducitur ad usuram obsequendam pacto pacto, francandi. In utroque enim illo casu subreptitici sunt usurae, adeoque illicitum iudicandum est: secus vero non. Ita Lambertinus, De Synod. Dico. c. 61. lib. 7. c. 7.

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pre-
 cium sibi premitum: non potest residuum pretium sibi
 retinere. Quia prescribens pretium non intendit excessum
 donare, sed solum vult, ut res non pluris ematur.
 Hinc factores pecuniam retinendo excessum pretii dant ad
 emendum potant, vel si faciliores sint in licitando,
 eo quod a mercatore aliquid obtineant: nam tenentur
 aliorum negotiorum a se susceptum utiliter gerere,
 perinde ac suum. Et hoc ipso quod quis mandatum alteri
 suscipit, fecit ligat ad eius commodam procurandam;
 nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque possunt
 operam impensam occulte compensare, nam sus-
 ficiens compensatur per hoc, quod illis pro aliis ve-
 luti facienda committatur, & communi pretio per-
 solvatur. Præterea qui negotium alterius suscipit nil
 nil petendo, censetur velle suam operam gratis præ-
 stare, ex l. 1. §. Mandat. 87c.

Quest. XX. *Quinam res debetur, dum fuit duobus successu vendita?*

Resp. Ex communi sententia, si res neutri tradita sit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri sine iniuria prioris emptoris, qui jus ad illam prius habet, l. 26. §. locat. Si vero res tradita sit secundo emptori, hujus est quia per traditionem acquiritur eius dominium, l. 1. §. Cod. de rei vendit. Prior aut competit locum actio in venditorem, ut vel rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenlet interesse: nam secundum leges solo contractu sine traditione non acquiritur dominium.

Evicte, nisi res vendita, vel donata sit civitatibus aut Ecclesiis, vel piis causis, nam per solam emptorem aut donationem, ante traditionem acquiritur dominium. Potest tamen prior emptor rem evincere a posteriore, si hic emit mala fide, hoc est, sciens rem jam esse alteri venditam. Immo hic posterior tenetur sponte rem priori tradere, recepto pretio, si impulet venditorem ad sibi iteum vendendum, sciens rem jam esse alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & est causa iniusta venditionis & damni inde secuti; unde tenetur injuriam a se illatam tollere & relaxare.

Nota. Hoc item procedit in aliis contractibus, v. g. in locatione: nam si secundo conductori res locata tradita fuerit, si præterit prior; quia habet tunc rei detentionem, & qua expelli non debet.

Quest. XXI. *An Monopolia licita sint?*

Nota. Monopolium propriè est, cum unus vel pauci efficiunt, ut merces citras vendant emanare solum, vel etiam plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant, nisi certo pretio. Non agitur hic de monopolio late sumptose facti auctoritate publica, cum scilicet unus vel pauci facultatem a principe obtinent, ut ipsi soli certas merces vendant; nam veter hoc esse licitum, si fiat ob justam causam, & iusto pretio: quia hoc interdum petitur ab omnibus, ne scilicet deleratur rerum aliquam negotiatio, vel artificium: sunt enim aliquæ merces, que sine magnis sumptibus comparari nequeunt, quos sumptus ob damnum periculum nemo vellet in se suscipere citra privilegium, ut solus venderet, ut liquet in librorum impresseione. Præterea id potest princeps, cum ipsi necessaria est pecunia ob bonum commune; sed tunc moderate taxari debet pretium illarum mercium, præsertim si sint communiter necessaria ad commodam civilitateque vivendum; nam alias daretur occasio privatis alios pro arbitrio gravandi, magneque damno efficiendi.

Resp. Quilibet monopolium auctoritate privata faciat.

sunt prohibita non solum lege humana. Cod. de monopolio, sed etiam divina naturali: non sunt, 1. Contra caritatem, verantem, ne quis impediatur commodum aliorum, & efficiat, ut proximus rem carius emat, quam esset empturus; nemo enim vellet illi sibi fieri. 2. Contra bonum commune, cum multis noceant. 3. Contra bonum communitativum, ideoque obligat ad res communes: nam populus habet jus, ut non augeatur privata auctoritate, & ob bonum privatum pretia reat, vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis, & quidem contra justitiam fiunt. 1. Dum pauci vel plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant nisi certo pretio, licet non excedente summam vigens ante conventionem, vel non emant nisi infimo. Nam hi violant jus, quod singuli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi summo aut medio; impediendo privata auctoritate, ne si iam emere, vel vendenda possint, & restringendo pretium ad summum vel infimum. Ita multi contra alios, fatentes tamen esse contra caritatem, immo etiam contra justitiam, si summum pretium excedant. 2. Cum quis vi, metu, vel fraude impedit, ne merces alunde advendant: nam civis habet jus, ut non impediatur eorum commodum, præsertim iniusta via. Ita communiter. 3. Cum unus vel pauci emendo omnes ferre merces certi generis, v. g. frumentum, inducant, ut contra jus populi, & dare illi causam damni: unde hos in raporum numero recensent Catechismus Romanus. Vel nolunt postea vendere, nisi summo pretio: nam impediunt privata auctoritate, ne jam alii possint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4. Cum mercatores supprimant merces suas, ut inde earum pretium creascit: quia efficiunt, ut augeatur earum pretium, perinde ac si rare essent, cum tamen rare non sint. Deinde resp. habet jus emendi res venales eo pretio, quod spectate earum copia iustum censetur. Secus, si quis suas res nondum venditioni expofitas fervet, usque ad tempus, quo carius venduntur, modo hæc suppressio non inducitur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occasio damni datur.

Porro ad hanc injuriam pertinet, si apponatur scdm licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item si artifices conspirant ad non vendendam artem, nisi certo pretio iniusto; vel ut opus ab uno incoutant alter non perficiat; quod prohibetur l. 1. Cod. de monopol. nam hæc conventio credit in damnum aliorum.

Quest. XXII. *Quoniam vendere non licet?*

Resp. Ex communi omnium sententia, non licet vendere, nec emere, 1. Res spirituales, vel spiritualibus annexas; quia sponia est, 2. Ea, que iusta lege prohibentur: nam leges iustæ obligant in conscientia. 3. Ea, quibus emptor non potest uti sine peccato, vel que mortaliter non possunt in nocendum interviunt, vel quibus previderet emptor usus ad peccandum, vel ea, quibus homines communitate male utuntur, & que sunt occasio emptoribus peccandi, nisi constet hunc emptorem bene uturum. Quia esset cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, immo est instrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccat mortaliter, qui vendit obsecras imagines,

res, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut sanam proximi; sed qui eiusmodi res habet, tenetur eas destruere. Quod si inde damnum patitur, id sibi imputat: nam tales libros non debuit sibi comparare; nec ideo magis excusatur, quam qui fallam monentem ignoranter ab alio accepit, quam tamen alius tradere non potest.

Setd an peccat mortaliter, qui vendit sal, aut alias merces sub lege civitatis prohibitas etiam si lex illa supponatur mere pœnalis?

Resp. Affirm. Quia he exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familie. Est autem mortale saltem contra caritatem, tali periculo he exponere ob aliquod commodum temporale longe inferius damno, cui se exponit. Quare nec licet ab aliis ista emere, quia dant occasionem peccato vendentium.

Quest. XXIII. *Quoniam sunt obligationes emptoris, & venditoris?*

Resp. Præter hæcenus dictas tenetur ex iustitia consilio tempore emptor solvere pretium promissum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus strictum & obligatio iustitiae.

Quest. XXIV. *An peccat qui cogit vendere etiam iusto pretio?*

Resp. Is mortaliter violentie reus est. Constat, 1. ex historia regis Achab, qui Nabothem cogere voluit, ut vineam suam venderet etiam iusto pretio, & a nolente eam accepit, 3. Reg. c. 21. Quocirca S. Chryost. hom. 87, in Matth. sic ait: Hoc Achab regem perdidit: nam quamvis pretium dederit, veniam tamen, quia a nolente accepit, pœnalis fuit. Emptor enim non cogere, sed persuadere debet. Quid si vero æquum pretium persolverit tanto supplicio affectus est; qui nullo pretio aliena rapit, cum punishmentem non mereatur? 2. Quia gravis fit iniuria domino rei, qui jus habet eam sibi retinendi.

Quest. XXV. *Quid dicendum de retractu gentilitio?*

Resp. 1. Est jus concessum proximo consanguineo venditoris ad rescandam intra certum tempus, & ad se revocandum venditionem rei immobilit, eodem oblato pretio, quo res illa abstracta. Quod jus concessum est ad bona immobilia intra consanguineo conservanda: quare non potest extraneo vendi, nec dari.

Resp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, 1. Consanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri suo nomine comparandi quia lex non dat jus retrahendi, nisi ut sibi retineat. Immo sepe juramento affirmare cogitur velle sibi retinere. 2. Extraneus qui nomine consanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam; lex enim non dat jus retrahendi, nisi consanguineo proximo, ut rem venditam ab alio sibi retineat. 3. Qui fraudibus, vel iniis impellit consanguineum, ne rem sibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit, quam dedit: nam illius jus violat.

C A P U T VI.

De Locatione, & Conductione.

Quest. I. *Quid sunt?*
 Resp. Locatio est contractus, quo rei usus

vel fructus, vel personæ opera pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio est contractus, quo rei usus vel fructus aut personæ opera pretio accipiuntur. Unde sunt unus idemque realiter contractus mutus, qui ex parte dantis est locatio, & ex parte accipientis est conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

Porro, locatio, & conductio proxima est emptioni & venditioni, istæque regula juris consistit, insit. l. 3. tit. 27. Nam sunt emptio & venditio usus aut fructus rei, vel operæ personæ. Hinc nunquam licet locare pretio iusto majore, nec conducere iusto minore.

Quest. II. *Quoniam sunt obligationes locatoris & conductoris ad se invicem?*

Resp. 1. Ex communi sententia locator tenetur, 1. Aperire conductori vitæ rei locandæ, ut dixit de re vendenda, nam locatio, & conductio istidem regulis constant. Alioqui tenentur conductor de damno, estiam illud vitium locator ignorat, sed culpabiliter, ex l. 19. §. locat. ibi: Si quis dolosa vitiosa ignarus locaverit, deinde vitium esse noverit, venditur in id quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata. Quia locator tenetur explorare diligenter, num res quam locat, sit apta nisi ad quem datur, & nec noxia; idque postulat æquitas & natura locationis, que instituta est in commodum utriusque contractantis.

2. Tenetur ad impensas necessarias sum ad reparationem rei locatæ, tunc ad convenientem usum ad quem locatur. Nam debet redere rem aptam ad usum conductoris, & si hanc aptitudinem amiserit, eandem redere, cum pretium propter usum accipiat, l. 1. §. 1. loc. Quod si a conductore aliquid in hunc finem fuerit necessario impensum, v. g. in curationem equi, reparationem domus &c. tenetur locator id rependere ex l. 55. §. locat. Nam si talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit, a fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur. Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, nisi aliter convenum sit, servata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore, quo conductor non potuit uti re vel opera locata, si impediatur proveniat ex parte locatoris vel rei locatæ, ex l. 27. & 33. §. loc. Nam conductor non censetur promittere pretium, nisi quantum res locata uti aut frui poterit, quantum est ex parte locatoris & rei locatæ; & tunc nihil esset, quod pretium mereatur. Agrorum autem locator tenetur pensionem totam remittere colono, si hic sine sua culpa, & ob sterilitatem vel grandinem nihil recipiat, vel si vi tempestatis, hostium depopulatione, aut incendio abique coloni culpa fegetes pereant, aut insecte in manipulis, l. 25. §. locat. Quod si colonus aliquid receperit, sed sterilitas vel jactura fuerit magna, tunc locator tenetur imminuere pensionem pro rata, nisi eum obsecras præcedentis vel subsquentis anni valde sterilitas præcedentis, c. 3. de locat.

Que intelligit, nisi colonus conveniri ab initio, ut quovis erent solvere teneatur integram pensionem, que ob hoc onus minor fit; ex l. 9. locat. nam tunc conductor editur sui ius, quod compensatur.

4. Si res locatam dominus vendat, debet ea lege dividere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat, a quo si domo vel fundo peccatur,

tene-

Nota. Non licet penſiones debitas conjungere for- ti, & per illas eam augere, & poſtea exiree major- rem penſionem. Nam ideo prohibetur jure Caſarico, & Gallico. & Dio V. Perre quando redimitur cenſus, non poſſet cogi empior ad recipiendum pretium per partes, ſed totum ſimul reddi debet, niſi aliter juſte convenitur ſi: nam in eo omnis & damnum ſentiret.

¶ 4. Auct. opinio propugnatur a Soto, Covarruvia, Leſſio, aliiſque graviffimis auctoribus, qui recen- ſentur in laudato Opere de Synodo Duceſana lib. 7. c. 48. ubi SS. N. D. indicatis nonnullis contrariis opinionibus momentis num. 4., Ita num. 5. rem perſequitur. Sed ſuperfluum eſt cenſum perſonale ſocietatis arguere in ſola 1., quem ſam preſcriptis S. Pius V. in laudata Conſtit. Cum omnis, ubi ad cenſus honeſtatem, inter ceteras conditiones, hanc quoque requirit, ut cenſus conſtituatur in re fruſtranea, non qualicumque, ſed immobili, certa, ac nominata ſignificata. Quare propter etiam auctores qui cenſum perſonale, ejus natura inſpecta, ab ſua ſuſceptione vindicant, iniquam tamen ſententur, cum licite fieri non poſſet, ubi preſerta Pii V. Conſtitutio eſt recepta; quod tamen in Gallia, Belgio, & Germania non conſiſſe affirmant Leſſius cit. c. 12. n. 20. Hannoldus de juſt. tract. 10. n. 129. Pirhing. ad tit. de uſur. n. 85. Viſcher ibid. n. 21. Verum, quomocumque non ſciamus, eundem Samuum Pontificem, ſupplicante Catholico Rege Philippo II. in- dulleſſe Hiſpanis, ne ad ſua Conſtitutionis, quoad eas conditiones, que juri naturali, aut Divini non ſunt, exactam obſervationem obſtringerentur, ſicuti narrat Gaſtorez cit. q. 77. in ſp. Felicianus de Salic. 1. de cenſib. c. 6. n. 2. nec dubitemus, ab eadem obligatione poſſe contrarium uſu, ſeu legitime preſcripta conſuetudine, ceteras eximi natione: vehementer tamen ſuſpicamur, in cenſu me re perſonale, preſcriptum utriusque redimibili, eas deſiderari conditiones, quas non ſolum Pontificia Conſtitutio, verum etiam ipſam jus naturale, & Divinum expellunt, ne ſi larvatus contractus mutui, & propterea coram Deo uſurarius.

Sed quoniam nulla buſſenus hac de re ab Apo- ſtolica Sede prolata eſt ſententia, non deest, ut Bi- ſcopus in ſua Synodo cenſum perſonale declaret ex natura ſua uſurarium: ſed preſerta Duceſ. ubi prædiſta vigri S. Pii V. Conſtitutio, urgebit ipſidem obſervationem, cur abique pro viribus, ne perſona- les cenſus in eam clauſulam inducantur: ſi vero Diocæſion gubernet, in qua Piana Conſtitutio non eſt mortuus recepta; ſed Fideles monuit, atque hortabitur, ut a cenſibus perſonalibus abſtineant eo quod, etiam ſola ſpectata eorumdem indole uſura periculo, & ſuſceptione non vacent.

¶ Quæſt. III. An licitus eſt cenſus utriusque redimibilis?

Reſp. Neg. Quia cenſus præferim perſonalis utri- que redimibilis, ſeu factus cum conditione, ut ven- ditor teneatur illum redimere, ſicut poſſet cogere empotrem ad illam redimendum, videtur mutuum implicatum ac virtuale, ex quo aliquid ultra fortem exitur: & in eodem empior dat pecuniam ea lege, ut totum ad certum tempus recipiat cum lucro, quod eſt mutuum ad uſuram ſub emptionis larva. Et vero ſi ſita contractus liceret, uſura ſaltem cum mercatoribus poſſet per illum excuſari, modo minus lucrum exitur, quam fit penſio annua cenſus ir-

redimabilis ad nutum empitoris. Quare Tolerus 1. 5. c. 47. docet, in cenſu perſonalis non poſſe venditorem cogi ad redimendum cenſum, quia tunc videtur mutuum virtuale.

¶ Quæſt. IV. Quid ſunt Emphyteuſis, & Feudum, & ad quid obſtant?

Reſp. Emphyteuſis eſt contractus, quos immo- bilis conceditur quoad dominium utile, ſub onere annuo penſionis, ſolventæ proprietario retinenti do- minium directum: idque vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non fit minus. Diſfert a locatione: quod emphyteuſis conſtituit ſolum poſſum in re im- mobili, & ad tempus non minus decennio; & quod per tam tranſferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur, 1. Certam penſionem, vel in pecunia, vel in fruſtibus domino directo ſolve- re ſatis temporibus; alioqui amittit rem emphyteu- ticam cum omnibus impensis in ejus meliorationem factis, ſi non ſolverit per biennium pro eccleſiasti- ca, per triennium pro ſeculari. 2. Rem concedam fruſtuoſorem facere, aut ſaltem non deterorem; nam ad hunc finem præcipue conceditur.

Reſp. 2. Feudum pro contracto eſt cenſio rei immobili, vel equipollentis, quoad dominium uti- le, ſub onere ſidelitatis, & obsequii perſonalis do- mino directo præſtandi. Diſfert ab emphyteuſi præ- fertim quod in puro feudo non debetur penſio, ſed ſolum obsequium perſonale, ad quod datur.

Feudarius tenetur, 1. Præſtare juramentum ſidelitatis. 2. Suo tempore requiſitus obsequia debita præſtare. 3. Non debet diſponere de feudo ſine con- ſenſu infeudatoris. Amittit autem feudum neglecta obsequiorum, & ob crimen ſelonie, id eſt, belli contra dominum directum geſti.

C A P U T V I I I.

De Contractu ſocietatis.

¶ Quæſt. I. Quid eſt Contractus Societatis?

Reſp. Eſt duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad commune quæſtum vel uti- lum. Sunt qui addunt, & finiſſendi commune da- mnum. Eſſe licitum conſtat, 1. Ex jure civili, 5. & Cod. Pro ſocio, & jure canonico c. 7. de do- nat. inter viros, &c. Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in ſocietatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & industria captandum, ſervata æqualitate: quavis enim pecunia de ſe ſterilis fit, non eſt tamen ſterilis, ut ſubſeſt iudicariſis tamquam inſtrumentum negotiorum queſitioſæ. Et hæc ſocietas valde diſfert a mutuo: nam in ea, qui conſert pecuniam, re- tinet illius dominium, & ſubit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra fortem poſſet accipere aliquid tamquam fruſtum ſue pecunie, negotiationi & periculo expoſite, vel animalium de ſe fruſtuoſorum.

¶ Quæſt. II. Quanam ad juſtitiam ſocietatis re- quiruntur?

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia, 1. Ut negotiatio ſit licita, alioqui ſocietas eſt mala, & nulla, l. 57. 5. Pro ſocio. 2. Ut ſocietas aliquid aptum ad lucrum faciendum conſerant in commune, ſive pecuniam, ſive operam ac induſtriam, ſive ani-

malia, vel inſtrumenta, ut navem, equos &c. Qui enim in ea nihil conſert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi. 3. Ut lucrum divi- datur inter ſocios, pro rata portione eorum, quæ quique conſert, l. 26. 5. Pro ſocio; alioqui non ſervaretur æqualitas. 4. Ut impenſæ, damnus, ac periculum ſint communia, l. 67. 5. Pro ſocio, ibi: Cum ſocietas contrahitur, tam lucri, quam damni communio inſitur. Et vero ſocietas eſt quadam fraternitas, ex l. Verum 5. Pro ſocio. Jus autem fraternitatis exigit, ut luca & damna ſint communia. Præterea æquitas poſtulat, ut qui ſentit com- modum, ſentit & onus, juxta reg. jur. 3. Ut ſi res vel pecunia collata perat circa culpam latam & levem ſocii, perat ei, qui conſert, quia hic retinet illius dominium: res autem domino ſuo perit. Quod ſi perat ex culpa lata & levi ſocii, hic tenetur eam reſtituere domino, lib. 72. 5. Pro ſocio. Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata & levi, quoad contractus cedit in utili- tatem utriusque. Tamen juxta Doujat in Gallia ſocii non tenentur, niſi de culpa lata & dolo. 6. Ut ad certum tempus inearit ſocietas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum eſt: nam hoc exigit finis ſocietatis.

Ex hæc patet, finita ſocietate fortem reddi de- bere domino, & lucrum quod ea dempta ſuperſe, dividi inter ſocios, pro rata contributionis ad ſocietatem. Nam alter remanet dominus pecunie collatæ, niſi tamen pecunia communicata fue- rit ſocio, aut alter juſte conventum fit. Ita declaravit Sixtus V. conſtit. Deſtabilit.

¶ Qu. III. An licitus eſt contractus ſocietatis triplex?

Nota. Contractus triplex eſt ille, quo pecuniam in ſocietatem conſerens præſertim cum altero ſocio, ut quilibet contingit, ſibi ſua ſora, quod probabi- ter cum certo lucro, ſed minore eo, quod probabi- liter ſperare poſſunt. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus ſive formaliter, ſive virtualiter contineri dicuntur. Primus eſt principalis eſt contractus ſocietatis, quo conſert pecuniam in ſocietatem. Secundus eſt contractus aſſecurationis fortis, pro qua cedit ſocio magnum partem lucri ſperati, v. gr. ſi fit ſpes ex certum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertinetur, ex lii cedis quinque pro aſſecuratione fortis, retentis tibi decem. Tertius eſt venditio lucri majoris ſperati incerti pro certo ſed minori; v. gr. hanc ſpem decem aureo- rum vendis pro quinque certo ſolvendis. Unde con- ferens in ſocietate centum aureos, per alios contra- ctus hanc ſummam ſervas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, ſcilicet quinque aureorum.

Nota. Conſentium omnes, non licere hos con- tractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere, qui indiget il- la pecunia ad ſua ſuſtentationem, vel ad ſolvenda debita. Quia tunc non eſt niſi ficta ſocietas, quæ uſuram velaret, nec verus eſſet titulus aliquid ſupra fortem exigendi.

Reſp. Contractus triplex videtur jure naturali licitus. Ita S. Antonin. S. Bernardin. Panormit. Azor. Rebell. &c.

¶ Prob. Quis v. in illis aliquid exigitur ultra fortem abique titulo, quod eſt inſutum. Nam ſi quis eſt titulus, maxime ſocietas: ſed hæc deſtruitur per aſſecurationem fortis: ſocietas enim eſſentialiter exi-

git, ut damnus ac periculum, ſicut lucri, ſit inter locios commune: nam cum ſocietas contrahitur, tam lucri, quam damni communio inſitur, l. 67. 5. Pro ſocio. 2. Forum juſ lucrandi in ſocietate per ſolam pecuniam ſive opera & labore fundatur in periculo, cui quæ pecuniam ſuum committit in negotiatione. Nam pecunia otioſi domini non poſſet eſſe inſtrumentum queſitioſum, niſi quatenus ejus periculo negotiationi ſubſtituit, ut S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. ibi: Ille qui committit pecuniam ſuam, vel mercatori, vel artiſci per modum ſocietatis cuſuſdam, non tranſfert dominium pecunie ſue inſillum, ſed remanet ejus; ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel arti- ſices operatur. Et ideo ſic licite poſſet partem lu- cri inde provenientis experire tamquam de re ſua. Enimvero pecunia de ſe ſterilis eſt, nec alia ratio- ne fruſtuoſa, niſi vel per induſtriam utentis, vel per hoc quod periculo expoſatur in negotiatione. Sed poſta aſſecuratione, ſolum conceditur uſus pecunie ut pecunia nihil periculo expoſitæ, idque proſus ſterilis; & que nullum domino fruſtum parere poſſet. 3. Violatur æqualitas in ſocietate ſer- vanda, ſi qui nihil conſert niſi quod eſt de ſe ſterile, participet de lucro, & nihil de danno nec periculo, ſiquæ certus de ſorte & lucro; alter vero non fit certus de illo lucro, & ſubſert omne periculum opera propriæ ac pecunie alienæ. Hinc l. 57. 5. Pro ſocio dicitur: Sicuti lucrum, ita damnus quoque commune eſt oportet quod luca ſocii contingit. 4. Sixtus V. tres contractus in Bulla De reſtabilit. damnavit, ut per ſe illicitos ſiis verberis: Irepreſ enim verſute & callide antiquis humani generis hoſti per varios dolo & fallacia & incautos homines... ut ſeipſos in uſurarium voragi- nem, Deo hominibusque odioſum, ſacris canonibus damnatum, & Chriſtiane caritati contrariam, ſoc- de immergant; & dum vanas & terrenas divitias quaerunt, veras ac celeſtes amittant, ſicut nuper tam magno dolore audivimus, hoc-malum quaſdam provincias perſeſſe... Proinde nos... ut grecum dominicum... ab obſtione, & vice æterna diſcrim- mine tutum in viam ſalutis dirigere nitamur, bu- niſi modi morbi contagione, antequam in com- muni ſidelium praviem latius ſerpat... tollere cupientes... Damnus & reprobandus omnis, & quoſcumque contractus, conventiones & pactiones poſtab incandens ſeu inundans, per quos ſeu quas creaverit perſoni pecuniam, animalia, aut quanti- bet alias rei ſocietatis nomine tradentibus, ut ſer- vantiſi ſortitio caſu quamlibet iuſturam, damnus, aut amiſſionem ſequi contingat, ſibi ipſa ſuo capi- tale ſemper ſalvum ſit, & integrum a ſocio recipiente reſtituatur, ſicut de certa quantitate, vel ſumma in ſingulos annos aut meſes, durante ſoci- etate, reſponderetur. Statutumque eſt quomodo contractus, conventiones, & pactiones uſurarias ac il- licitas poſtab cenſeri debere... ac ne de cetero ſocietates inearum ſub huiſmodi palliis & condi- tionibus, que uſurariam pravitatem ſuſcipunt, di- ſtincte interdicantur, & prohibeantur. Porro ideo dicitur hos contractus uſurarios, illicitos poſtab cen- terti debere, non quod antea tales non fuerint in ſe, ſed quia ante ejus conſtitutionem ignorantia invincibilis, que poterat eſſe in multis, illos excu- ſabat ab ſua ſortali, ſeu impuabili.

ac propterea a Christiana republica profus eliminanda. Non enim vero negamus, posse mutuatorem, qui solet pecuniam suam negotiorum augere, aliquid percipere a mutuario, titulo ejus quod interit, hoc est lucrifragant, aut damni emergentis sed cum hic legitimus adestritulus aliqui ultra mutuatam sortem extendi, et tunc ingenue adducendus, neque recurendum ad predictos cambii obligi fraudulsi, qui vehementer ingerunt suspicionem fraudis, & doli; quamobrem clar. memor. Cardinali Marcellus de Aste Episcopi Anconitanus, in suo Pasionali monito, factum post Constitutiones Synodales Cardinalis Bartholomaei Masset, ejusdem urbis Episcopi, evulgatas anno 1738. pag. 165. & seq. suas oves serio est debortatus a cambii obligi, quae mera esse deprehendit regumina usura. Nec inopportunitate existimamus, ut quilibet Episcopus, ad eradicandum a sua diocesi eorundem incompertum abulum, simile monitum formet, siveque inferat Synodales Constitutionibus.

CAPUT X.

De Transactione, Assurance, Fidejussione, Pignore, & Hypotheca.

Quest. I. Quid est transactio?
 Resp. Est pactio utriusque onerosa de re dubia, & lite incerta, sive mota, sive movenda. Hinc ad ejus justitiam tria requiruntur. 1. Ut res super qua transigitur, sit dubia factum probabili existimatione utriusque partis; aliqui fieret injuria parti clare habenti jus, quae non contumere transigendo, sed vestationem iustitiam redimere conentur. 2. Ut conventio sit cum aliquo onere utriusque partis: aliqui donatio esset, non transactio. 3. Ut per eam lic componatur vel dirimatur: nam ad hoc infirma est.

Quest. II. Quid est assicuratio?
 Resp. Est contractus, quo quis rei aliene periculum in se suscepit, obligando se vel gratis, vel certo pretio ad solvendum ejus pretium, si perierit. Quando hac obligatio pretio suscipitur, est contractus similis venditioni: nam venditur obligatio praestandi domino rem indemnem, quae est pretio aestimabilis.

Ex communi sententia, ad ejus justitiam requiruntur, 1. Ut periculum subit saltem probabiliter, vel ab utroque iudicetur subesse, ita ut rei eventus sit utriusque incertus. Si enim ante contractum constaret asscuranti, res vel merces alterius esse extra omnem aleam positas, v. gr. jam pervenisse ad portum, peccaret, & tenebatur restituere pretium acceptum. Nam nullus est titulus accipiendi pretii, cum asscuratio non sit in hoc casu digna pretio. Præterea asscurans sine deceptione delisset causam contractui. Item de eo, qui sciens rem suam perire, pacificeretur cum altero de illius asscuracione: quia impossibilis est rei, quae perit, asscuratio; hinc enim potest esse duntaxat de re, cujus periculum coventi potest: ergo tunc nullus est contractus, cum debeatur eius materia. Deinde tunc dolus daret causam contractui. 2. Requiritur, ut pretium sit proportionatum periculo, & scilicet aestimabilitate rei, quae asscuratur, alioqui non servaretur equalitas.

Quest. III. Quid est Fidejussio?
 Resp. Est contractus, quo quis alienam obligationem suscepit implendam, si debitor principalis eam non impleverit. Circa quod observantur.

1. Si obligatio debitoris principalis sit invalida, aut extinguatur, cessat etiam obligatio fidejussoris defectu materiae: quia hinc semper supponit obligationem principalem, et sine illius accessoria.
2. Fidejussor ita obligari non potest, ut plus debeatur, quam debet ei, pro quo obligatur; nam eorum obligatio accessio debet esse, quam in principali re, intitt. de fidejussor.
3. Fidejussor non potest conveniri ad solvendum, nisi prius a principali debitore repetitum fuerit debitum, & confiterit, eum non esse parum solvendo. Hinc enim est veluti conditio hujus contractus, nisi aliter convenitum sit.
4. Fidejussoris obligatio transit ad haeredes.
5. Peccat graviter qui certus de sua impotentia ad solvendum pro alio, ejus se fidejussorem constituit, putans fieri posse, ut debitor non sit solvendo par. Nam creditorem injuste decipit, falsam rei securitatem offerendo, & dat ei occasione periculi ac damni.
6. Principalis debitor tenetur non solum res pendere, quae fidejussor pro eo solvit, sed etiam relaxare omnia damna, orta ex eo quod ipse tempore debito non solverit; nam vi contractus tenetur fidejussorem indemnem servare, ac quippe lege fidejuset.

Sed an liceat pro fidejussione exigere pretium a debitoribus?
 Resp. Multo affirmant licere de eo pacifici pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis solvendi debitorum alterius est onus justitiae pretio aestimabile, nec fidejussor tenetur cum gratis suscipere. Neque id exigitur pro solutione pecuniae alterius loco date vel dandae; nam hoc esset usurarium, sed pro subeunda obligatione solvendi debitum nec molestiam, alii quibus assentior, docent, eum nihil posse exigere: quia tunc obligatio quam suscipit, nullam afferit onus pretio compensabile.

Quest. IV. Quid est pignus, & Hypotheca?
 Resp. Pignus est contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad securitatem debiti, pro quo sic obligata est, ut possit ex ea solutio peti, si debitor non solverit.

Hypotheca vero est contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad securitatem debiti, ita ut jus habeat ex ea solutionem petendi. Differunt inter se. 1. Quod in pignore res tradatur creditori; in hypotheca vero res sola conventionibus obligatur sine traditione: interdum tamen mobilia bona sine traditione hypothecantur. 2. Quod pignus fit rei mobilis, hypotheca vero rei immobilis. Haec tamen nomina passim in jure idem sonant; & sumuntur etiam pro ipsa rei alteri solutionem ex re sic obligata. Hypotheca alia est condicionalis seu expresse, quae mutuo consensu expresse constituitur. Alia tacita seu legalis, quam lex vel consuetudo attribuit, et

iam si de hac nulla facta sit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris sunt hypothecata pupillo & minori pro administratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris &c. Item alia est universalis, per quam omnia bona tum praesentia, tum futura obligantur: alia particularis, id est, unius vel plurium rerum in specie; & haec semper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum solvatur.

Quest. V. Quenam sunt obligationes damni, & accipientis pignus & hypothecam?
 Resp. 1. Ex parte dantis seu debitoris haec sunt, 1. Non licet eandem rem dare pluribus in pignus seu hypothecam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis. Nam idem res subijctis hypothecae, ut creditor ex ea solutionem capiat, si debitor non solvat. Sed plures creditores non possunt solutionem accipere ex re insufficiente pro pluribus debitis. Excepit nisi posteriores creditores moneatur de prioribus hypothecae; uam tunc his non fiet injuria, cum scienti & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impensas factas in pignoris conservationem, & ne detur sit, restituere, l. 25. §. de pignor. act. nec potest pignus repetere, donec debitum integre solverit, l. 6. Cod. de distract. pignor. 3. Et non licet vendere rem hypothecatam, nisi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret emere rem ab omni onere liberam; cum tamen tenetur ex ea debita solvere, res enim transit ad emptorem cum suo onere reali, nec emptor plus juris acquirere potest, quam habere venditor; hic autem non habet ejus dominium liberum a debitis, cum res sit ad debita obligata.

Resp. 2. Ex communi sententia creditor tenetur, 1. Diligenter servare pignus, & curare ne pereat, aut detur sit: aliqui tenebunt de damno factuo ex culpa lata & levi, l. 13. §. de pign. act. non tamen levissima, quia contractus credit in utriusque partis utilitatem. 2. Potest autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligare, sed non pro majore summa, l. 2. Cod. §. pignus &c. 3. Non potest uti re oppignorata sine consensu debitoris: aliqui qui furti actione tenetur, l. 66. §. de furtis, nisi utatur in gratiam debitoris, nec sufficit aliqui deterior fieret. Quia est rei aliena ad securitatem tantam, non ad usum concessa: sed injustum est uti re aliena sine consensu domini. Quod si debitor concedat illius usum, valor talis debet in sortem computari, alioqui committeretur usura; nam ob concessam dilacionem solutionis acciperetur aliquid ultra sortem cum usuf pignoris fit quod pretio aestimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinet. 3. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & consumptos in sortem comparare, deductis sumptibus suis ac laboribus, & extraneis restituere vel deducere; quia res illa est debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino suo fructificat. 4. Non potest vendere pignus, nisi debitor tempore debito non solvente, & eo prius monito. Quod si plaris vendat, quam sit debitum, tenetur excessum restituere debitori, cum nullo iusto titulo possit eum retinere. 5. Non potest pacifici cum debitor, ut si non solvat statuo tempore pignus sit creditoris: sed hic semper tenetur pignus totum restituere, cum ei postea debitum solutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, leg. ult. Cod. de pass. pign. & cap. 7. de pign. 6. Te-

netur soluto integre debito statim restituere pignus, nam tunc cessat titulus & jus illud retinendi, l. 6. §. Quibus modis pignus &c.

CAPUT XI.

De Ludo & Sponsionibus.

Quest. I. Quid est ludus, & quenam requiruntur ut sit licitus?

Resp. 1. Ludus generatim est iucundum aliquid dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Eius finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, hincque aprior ad applicationem ac attentionem necessarium, eo modo quo vires corporis per somnum restituntur: quies enim animae est desiderata, inquit S. Th. 2. 2. qu. 168. art. 2. Hinc ludus tam potest esse honestus quam dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exerceatur, perinetque ad virtutem quem Aristoteles, & S. Th. Eutrapeliam vocant, quae est species temperantiae, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, haec ex communi sententia requiruntur. 1. Ut ludi genus nullo jure sit prohibitum. 2. Ut non sit occisio peccandi, nec scandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus ludus, & omnes circumstantiae debite serventur, ita ut congruat personae, temporis & loci &c. nam bonum est integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc Conc. Senonense prohibet Clericis, ne in publico ludant pila, aut alius ludis, maxime cum laicis, hoc indelicatum. 4. Ut ne lapsus, nec durius ludatur quam exigit necessitas restituendi vires animi, & cum expeditionem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi, sicut cibi & potus. Parum autem de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condicione, sicut parum de sale sufficit in cibo, ait Aristoteles a S. Th. q. cit. art. 4. relatus. Hinc adde, ut ludus necessario refreratur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur.

Resp. 2. Ludus pro contractu sumptus, est contractus, quo ludentes inter se pacifuntur ut victori cedant id quod exposuerunt. Jure naturae licitus est, servatis debitis conditionibus: sicut enim licet rem suam alteri absolute donare, ita & dare sub conditione licita, pura si velint ludendo extiterit.

Conditiones autem requiritur in contractu ludi sunt, 1. Ut omnes conditiones ad ludum honestum necessariae modo dictae serventur: nam hic contractus continet ac supponit ludum, cuius licetia secundum iudicium, quae ludo exponitur, fit modica secundum cuiusque facultatem ac conditionem, & non major quam opus sit ad extrahendum cum oblectatione animam, & impediendum ne ludus langueat. 3. Ut ludentes habeant dominium ac liberam dispositionem eorum quae exponunt, & aliam habeant unde familiam alant, debita solvant, elemosinas erogent, & ceteris officiis plene satisfiant. 4. Ut non sit datur principaliter ob hunc finem proximum, huius est animi levamen & oblectatio, ut animas sit vegeto & aetio: ad exercitia debita propter Deum recta obtineant. Deinde licitum non potest esse finis honestus. 5. Ut ab sit omnis fraus & injuria. 6. Ut sit equalitas moralis quoad omnes in lege laudandi & pe-

& periculo perendi. Nam hæc requiritur ad iustitiam huius contractus, qui est utrinque onerosus: in eo quippe emittit spes lucrandi periculo perendi.

Quæst. II. *Quinam ludi sint prohibiti?*

Resp. Iure divino & naturali prohibiti sunt ludi esse mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui sunt occasio proxima peccati, aut aliis scandalum. Iure autem humano tam civili quam canonico prohibitis est omnibus etiam laicis ludus saltem frequens aleæ, lib. r. & 2. Cod. de aleator. & c. Episcopus, dist. 35. ex can. Apostolorum, ubi: Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, alæ atque ebrietatis deserviens, aut desinat, aut certe damnatur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laici. Ratio prohibitionis est periculum & occasio multorum peccatorum & malorum, ut iræ, risarum, litium, blasphemiarum, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, everfionis fortunarum &c. Ludus autem aleæ est ille, cuius successus incertus, vel magis ex fortuna vel casu, quam ex industria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nominè autem fortune ac casus intelligit debet dispositio providentiæ divinæ præter certam aliquam spem & opinionem humanam a sola Dei voluntate pendens.

Hinc ut patet ex pœna gravi apposta, peccat mortaliter qui aleæ deservit, hoc est, qui tali ludo crebro & per longum tempus ludit causa ludit. Ludus aleæ est peccatum mortale secundum Raymundum, quod credo verum, quando ex cupiditate quis ludit, scilicet principaliter motus, non ob recreationem, sed ad acquirendum quid notabile per ludum: nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderate, non videtur mortale, ait S. Antonius. 2. part. tit. 1. c. 23. §. 8.

Immo seculo iure positivo, sepe est mortalis aleæ ludus ratione multarum circumstantiarum, ut docet Toletus; post S. Chrysostr. qui hom. 15. ad pop. ait: *Aleæ debeat non videri multis peccatum esse manifestum, sed insinua vite mala solent inferre.* Circa aleæ studium, blasphemias, iacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora sepe producit. Hinc etiam graviter peccant, qui aleæ tribus domum suam ad ludendum commodant: quia occasione & commoditate graviter peccant aliis præbent, idque iure Casareo & Franco prohibetur. His ergo denegata est absolutio, nisi resipuerint, ut monet S. Carolus.

Quæst. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in ludo?*

Resp. Ex communi sententia his casibus, 1. Si ludus sit per se graviter illicitus ac turpis, vel iure positivo graviter vetitus. 2. Si ludendi vel alius sit occasio proxima peccati mortalis, ut blasphemie, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis &c. 3. Si idcirco negligenter officia sui status, vel muneris, aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immoderata summa ludo exponatur, ita ut reliqua bona non sufficiant ad sustentandam familiam, aleæque filios, ad locandas filias deceter secundum sumum statum, ad solvenda debita, ad dandas elemosinas &c. 5. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderatus.

rato. Nam potest esse peccatum mortale propter ebrietatem affectus ad ludum, cuius delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Dei vel Ecclesie talibus ludis nisi non refugias, ait S. Th. 2. 2. q. 186. art. 2. Denique si quis ludit cum eo qui non potest alienare: nam vult sine titulo iusto alienum obtinere, quod est iniustum, & cooperatur iniustitie alterius.

Quæst. IV. *Quibus casibus lutor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem?*

Resp. Ex communi sententia, victor restituere tenetur, 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam dispositionem. 2. Si victori vi, iniuria, dolo, convitiis vel simulatione imperitæ videlicet alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, & tunc occasione damni iniuste dedit. Si tamen coactus fuerit, non tenetur restituere lucrum, quia ludus ex parte ipsius est iustus, & omnem inequalitatem circa partem lucri sustulit injuria coactionis, & victus sponte in hoc periculum se commisit. 3. Si fraudes aliqua contra ludi leges nisi sit, v. gr. si chartas signo aliquo notaverit, aut per nutus circumstantiam, vel ex industria agnoscat, vel artificiose ita componat, ut meliores sibi obtineant &c. Ex tunc tenetur restituere, tum id quod lucratus est, cum illud acquisierit per injuriam, tum etiam id quod alter iuste lucratus fuisset; nam hæc spes lucri erat pretio estimabilis, & ei per injuriam subtrahita fuit. Ludi autem leges sunt, quæ vel communi iudicamento consensu constitute sunt, vel loci consuetudine receptæ. Quodam tamen fraudes fieri potius astutia, quæ ex communi consuetudine adhibetur, & noscitur adhiberi, non censetur contra ludi leges, nec iniuste, ut si quis sciens se meliores chartas habere, timorem simulet, quo alter ad augendum sponsonem impellatur. 4. Si victor ante ludum habuerit animum non solvendi, vel si non possit alienare rem ludo expostam, aut quæquam amittere, vel si arte ludendi sit notabiliter alteri superior, ita ut moraliter certus sit de victoria. Quia tunc error dedit causam contractui: alter enim non vult ludere, nisi quia contrarium putavit. Præterea hæc sunt contra iustitiam ludi, exigentem, ut inter ludentes sit æqualitas moralis in spe lucrandi, & in periculo perendi: nam hic contractus est utrinque onerosus, non donatio; nec ad remunerandum digniorem & petitiorem iustitiam, sed in emittitur spes lucrandi periculo perendi: ideoque requirit æqualitatem inter spem & periculum. Inque verum est, etiam si excessus peritæ sit notus alteri, nisi præcederit ex circumstantiis censuræ donatio spontanea lucri ex parte minus periti. Nam sicut non sufficit ad iustitiam venditionis, si emptor iustum rei non dedit, & rei cupiditate solvat pretium iusto majus, quia aliter eam habere nequit, nec donate excessum consentit; ita in ludo &c. nisi inequalitas peritæ aliunde compensetur. Quamvis tamen uterque ignoret excessum compensetur. Quamvis tamen, lucrum est iustum etiam in perituro: quia uterque tunc se exponit periculo perendi, & sicut luerant occurrit imperituro. Ita poterat occurrere perituro, & sic contractus fuit iustus, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hæc animo ludent, ut lucrum retineri possit, dum neuri constat de notabili excessu. 5. Juxta varios, si victor luserit ex animo repetendi solum; quia non habet

bat jus lucrandi, & decepti alterum, qui non vult ludere nisi supposita spe lucrandi. Qui tamen luserit animo solvendi, potest mutare animum periculo ludo, & solummodo repetere in iudicio.

Quæst. V. *An qui ludo vetito, seu alea aliq. quod lucrari est, tenetur lucrum restituere, vel qui perdidit solvere?*

Nota. Agitur hic de magna summa, nam qui modicum perdidit, tenetur solvere. Quia contractus ludi fuit iustus, obligatque naturaliter, nec leges, quæ videntur, prohibent modicum quod ludo per se licite exponere, ac proinde lucrum modicum solummodo reverti potest, nec conceditur jus illud repetendi.

Resp. 1. Juxta communem sententiam, seclusa lege specialis loci irritante contractum ludi, magna pecunie summa jam acquisita ludo vetito, seu alea servata altunde iustitia, potest retineri in conscientia, donec per sententiam iudicis exigatur restituere. Quia contractus ludi iure nature habet vim transferendi dominii ex libero consensu ludentium, & iure positivo communi, vel saltem ex consuetudine non est ipso facto irritus; nec licentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, nec quæ obligantur ad restitutionem nisi post sententiam iudicis. Ex eo autem quod contractus sit prohibitus, non ideo hoc ipso est irritus, quia multas res prohibetur, quæ si solta fuerint, obtinent vi bonis promissionem, cap. 16. de reg. jur. ut patet in maximoque post votum simplex castitatis contracto, in negotiatione Clericis interdicta &c.

Resp. 2. Qui alea ludit, & notabilem pecuniam semmam perdidit, sifendo in iure naturali, tenetur solvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id, quod lucratus est. Præterea qui perdidit, debuit ludendo consentire in solutionem, si perderet: alioquin mala fide luserit, ideoque lucrari non potuisset.

Sed controversetur, an iure civili communi seu Casareo, lutor teneatur in conscientia solvere debita ludo contracta? Alii negant, quia, l. r. Cod. de aleator. conceditur victo & ejus heredibus jus repetendi in iudicio quod solvit. Ergo victus potest iure retinere id, quod solummodo repetere statim potest: cui enim lex dat actionem repetendi, et etiam dat exceptionem, ut non solvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Quod ad agendum admittitur, est ad excipiendum multo magis admitendum.* Et l. 189. §. de reg. jur. Præterea leges Casareæ statuant, ut victus non cogatur solvere. Unde cum retinere meam rem & datam recipere æquivalentur, iustitiam non est commodiorem modum abique iniuriæ circulo eligere. Hinc l. 2. §. de compensat. dicitur: *Inter res nostra potius non solvere, quam solutam repetere.* Alii vero contendunt, debitorem teneri solvere, nisi iudicem requirit per debiti sui abolitionem. Quia 1. Qui ludit, valide ludit; ergo contractus obligationem standi contractui valido, donec irritetur, & sic victor habet jus ad solutionem, donec eo privetur per iudicem. 2. Sicut qui valide luserit & perdidit, non potest ante sententiam iudicis solummodo repetere, aut occulte recipere; ita nec potest ante sententiam non solvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi solummodo nisi in iudicio: ergo jus non solvendi acquiritur solum per sententiam iudicis; & cum dicitur, victus non cogatur solvere,

subintelligitur a iudice, unde significant solum actionem victori non dari ad repetendum. Porro contractum est victum teneri solvere, si juravit hoc soluturum: quia juramentum de re licita præstanda servari debet ex religione & reverentia erga Deum. Dixi jure communi: Nam potest esse alia consuetudo patriæ, vel lex specialis annullans obligationem naturalem videlicet debita ludo contracta, prout est in Gallia ex iudicio Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus standum esse consuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæst. VI. *Quid est sponso, & quid ad ejus iustitiam requiritur?*

Resp. Sponso est contractus, quo duo vel plures de veritate aut eventu rei aliecuq. contententes, sibi invicem aliquid spondent, ut id sit ejus, qui veritatem fuerit adsecutus.

Ut hic contractus sit iustus, necesse est, 1. Ut res de qua agitur, in eodem sensu ab utroque accipiatur: nam aliqui nullus esset contractus sponsonis, siquidem spondentes non consentirent in idem, si diversimode rem intelligerent. 2. Ut res de qua contententur, sit inserta utrique contrahentibus. Alioquin jam non esset æqualitas in spe & periculo, quæ ad iustitiam sponsonis requiritur: nam sponso est contractus onerosus, quo emittit spes lucrandi periculo perendi.

Hinc si quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid sponsonem lucratus est, tenetur id restituere, etiam si de qua certitudine alterum monuisset, qui nihilominus vellest contendere. Quia hic non vult donare, aut se punire, sed spondere, eo quod putat rem esse semper incertam, & falli ab alio: ideo diligenter postea veritatem inquiri. Cum autem in sponsonem ematur, & vendatur spes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; si nullum sit periculum perendi, nihil emittit, nec venditur; ac proinde invalidus est contractus, sicut invalida est emptio gemme falsæ pro vera, etiam si emens monitus fuisset fallam esse, sed credere noluerit. Delugo.

C A P U T XII.

De ultimis voluntatibus.

Quæst. I. *Quid est testamentum?*

Resp. Est legitima dispositio de iis, quæ quis vult post seipsum mortem cum institutione hæredis, vel legatarum universalis: Quod addo, quia in Gallia ad testamentum non requiritur hæredis institutio, immo si fuerit, dicitur testamentum a iudicibus declarandum esse irritum: quia lex consuetudinaria permittit solum institutionem legatarum universalis, quando non instituitur hæres is, qui ab intestato foret.

Dividitur in sollemne, in quo servantur omnes sollemnitates a iure præscriptæ; & in privilegiatum, quod valet, etiam non omnes ille sollemnitates serventur: tale est testamentum militare. Sollemne subdividitur in scriptum, seu elatum, quod fit scripto coram testibus requisitis; & in nuncupatum, seu apertum, quod fit viva voce coram testibus requisitis, licet postea possit scripto mandari.

Circa sollemnitates a iure in testamentis requisitas consuli debent leges ac locorum consuetudines. Iure autem Casareo ad testamentum scriptum hæc requiruntur: